



РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ  
МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ  
ОСВІТИ:

*національний і європейський контекст*

EVOLUTIA ARTEI MODERNE ȘI  
A EDUCAȚIEI PEDAGOGICE:

*context național și european*

DEVELOPMENT OF  
MODERN ART AND  
PEDAGOGICAL EDUCATION:

*national and european context*

**DEVELOPMENT OF MODERN ART AND PEDAGOGICAL  
EDUCATION: NATIONAL AND EUROPEAN CONTEXT**

*Collective volume*

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ  
ОСВІТИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

*Монографія*

**EVOLUȚIA ARTEI MODERNE ȘI A EDUCAȚIEI PEDAGOGICE:  
CONTEXT NAȚIONAL ȘI EUROPEAN**

*Volum colectiv*

**Edited by Myroslava Vovk**

**Foreword by Stefan Purici**

**Stefan cel Mare University of Suceava Publishing House**

**Suceava – 2023**

|                                                                                                                                                |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>1.16. Yaryna Taniavska</b>                                                                                                                  |            |
| Friedrich Froebel pedagogy and becoming of pre-school education on western Ukrainian territories (1839-1918).....                              | <b>281</b> |
| <b>1.17. Viktoriia Tusheva</b>                                                                                                                 |            |
| Ground of essence of professional culture of future teacher of musical art as personality phenomenon from positions culturological approach... | <b>303</b> |
| <b>1.18. Olena Trynus</b>                                                                                                                      |            |
| Professional activity of O.F. Muzychenko in the formation of Ukrainian pedagogical education in the first quarter of the XX century.....       | <b>316</b> |
| <b>1.19. Vladimir Acatrini, Mihail Acatrini</b>                                                                                                |            |
| Promotion of Eusebie Mandicevski's opera in the press: a historical retrospective.....                                                         | <b>330</b> |
| <b>SECTION II. Innovations in art and pedagogical education: national and european experience</b>                                              |            |
| <b>2.1. Nella Nychkalo, Nataliia Filipchuk, Galina Zagayska</b>                                                                                |            |
| The prospect of training museum educators in Ukraine.....                                                                                      | <b>341</b> |
| <b>2.2. Myroslava Vovk</b>                                                                                                                     |            |
| The use of ethnomusicological experience in school education.....                                                                              | <b>357</b> |
| <b>2.3. Olena Anishchenko</b>                                                                                                                  |            |
| The problem of professional development of teaching staff in the field of adult education: methodological approaches.....                      | <b>366</b> |
| <b>2.4. Natalia Sulaieva</b>                                                                                                                   |            |
| Management of non-formal art education in artistic and creativ groups at the institutions of higher pedagogical education.....                 | <b>377</b> |
| <b>2.5. Olena Voliarska</b>                                                                                                                    |            |
| European experience in the formation and development of adult health literacy.....                                                             | <b>392</b> |
| <b>2.6. Nataliia Terentieva, Valentin Constantinov</b>                                                                                         |            |
| Possibilities of museum potential' using in education: the experience of Ukraine and Moldova.....                                              | <b>402</b> |
| <b>2.7. Iryna Boychuk, Anton Ivashchuk</b>                                                                                                     |            |
| «New music» in the context of the work of contemporary composers.....                                                                          | <b>415</b> |
| <b>2.8. Lidiia Lymarenko</b>                                                                                                                   |            |
| Training in speech technique: setting up the teacher's speech voice.....                                                                       | <b>432</b> |
| <b>2.9. Olha Matveieva</b>                                                                                                                     |            |
| Polycultural direction of modern music and pedagogical education in Ukraine.....                                                               | <b>456</b> |
| <b>2.10. Liubov Kostyk</b>                                                                                                                     |            |
| Formation of speech polycompetency of preschool pupils by means of eidetics.....                                                               | <b>467</b> |
| <b>2.11. Mariia Komisaryk, Kateryna Kuznetsova</b>                                                                                             |            |
| Formation of innovative competence in future preschool education specialists.....                                                              | <b>488</b> |
| <b>About the Authors.....</b>                                                                                                                  | <b>510</b> |
| <b>Editors .....</b>                                                                                                                           | <b>516</b> |

- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950. Bd. 10 (Lfg. 47, 1991).
- Schiessler, S.W. Uiber Zweck, Nothwendigkeit und Nützlichkeit der Kleinkinderbewahranstalten zugleich ein Aufruf an edelgesinnte Menschenfreunde, sich dem Vereine zur Emporbringung von Kinderbewahranstalten in Lemberg anzuschließen. Prag 1843.
- Słów kilka o instytucie założonym przez c. k. nadkomisarza wojennego p. Schiesslera, dla przechowania i dozoru dzieci ubogich rodziców przez ten czas, w którym ciż dziennemu zarobkowi się oddają (1840). *Gazeta Lwowska*, 133.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chłebowskiego, W. Walewskiego. T. I-XV. Warszawa: nakładem Władysława Walewskiego, 1880-1902.
- Textor, M.R. (1999). Bildung, Erziehung, Betreuung. *Unsere Jugend*, 51 (12), URL: <https://www.kindergartenpaedagogik.de/fachartikel/bildung-erziehung-betreuung/127/>
- Uemtliche Nachrichten. (1824). *Lembergcr Zeitung*, 50.
- Vihnan, H. (1910). Fröbels Idee. Bukowiner Schule.
- Zdanie sprawy z dotychczasowych czynności lwowskiego instytutu ochrony małych dzieci. (1841). *Gazeta Lwowska*, 147.
- Zeitungsschau. (1873). *Tagespost. Graz*, 29 October, Nr. 249.

**Вікторія Тушева, м. Харків, Україна**  
<https://orcid.org/0000-0002-9451-0532>

### **ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОСОБИСТІСНОГО ФЕНОМЕНУ З ПОЗИЦІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ\***

**Анотація.** Висвітлюються дефініції поняття «культура», які розширюють і наповнюють новим змістом і змістом поняття «професійна культура вчителя музичного мистецтва». На основі культурологічного підходу розглядається означений особистісний феномен, що виявляється у перманентному процесі професійно-особистісного розвитку і саморозвитку, самовизначенні, втілюючи у практико орієнтованій діяльності вищі людські ідеали, аксіологічні моделі мистецької освіти; сформованому уявленні про професійний ідеал і шляхи його досягнення, пошуку особистісних смислів, цілей і цінностей у професійній життєдіяльності, ґрунтуючись на власному «смыслоутворюючому фонді», сформованій «Я-концепції». Особливе значення набуває розвиток його особистісної культури, яка виявляється в універсальності, різносторонності особистості, її

---

\* Певні аспекти, які розглядаються в даній статті, були вже опубліковані в такому виданні: Тушева, В.В. (2016). Теоретичні і методичні основи формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики і процесі професійної підготовки. (Дис. ... док. пед. наук). Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова.

духовності й інтелігентності. Духовність вчителя надає новій, високої якості професіоналізму, стає його еталоном.

Формування нових особистісних новоутворень вчителя-митця пов'язується із володінням смислотворчістю, тобто вміннями «вичерпувати» новий зміст із соціокультурних і педагогічних процесів, здійснювати пошук нових мистецьких технологій, методик, навчальних моделей, інтерпретаційних і пояснювальних схем, їх логічного конструювання. Така смислотворча діяльність звернена до смислової педагогіки.

Визначення проблемного поля дозволило виділити завдання щодо можливих напрямів культурологічної і світоглядної підготовки майбутніх вчителів. Загальною метою культурологічної підготовки має стати введення здобувача вищої освіти у простір світової та вітчизняної культури, розкриття таких головних векторів її розгортання як культура, освіта, мистецтво; світоглядної підготовки – спрямованість на формування і становлення світосприйняття, світорозуміння, світоуявлення, світовідчуття майбутнього вчителя-музиканта, що має відображення у його ціннісній системі – ідеалах, поглядах, переконаннях, цілях, оцінках.

**Ключові слова:** культура, культурологічний підхід, смислотворчість, професійна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва, професійне самовизначення, культура особистості, культурологічна підготовка, світоглядна підготовка.

**Viktoriia Tusheva, Kharkiv, Ukraine**

#### **GROUND OF ESSENCE OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE TEACHER OF MUSICAL ART AS PERSONALITY PHENOMENON FROM POSITIONS CULTUROLOGICAL APPROACH**

**Annotation.** Definitions of concept «culture», that extend and fill with new sense and maintenance of concept «professional culture of teacher of musical art», are illuminated in the article. On the basis of culturological approach the marked personality phenomenon, that appears in the permanent process of professionally-personality development and саморозвитку, self-determination, is examined, incarnating in practice to the oriented activity higher human ideals, models of axiology of artistic education; formed idea about a professional ideal and ways of his achievement, search of personality senses, aims and values in professional vital functions, being base on its own «mtaning-forming fund», formed «I-concpt». The special value acquires development of him personality culture, that appears in universality, versatility of personality, her spirituality and intelligentsia. Spirituality of teacher gives new, high quality of professionalism, becomes his standard.

The formation of new personal formations of teacher-artist is connected with mastery of mianing-making, i.e. the ability to «exhaust» new sense from socio-cultural and pedagogical processes, to search for new artistic technologies, methods, educational models, interpretation and explanatory schemes, and their logical construction. Such a meaningful activity is turned to meaningful pedagogy.

The definition of the problem field made it possible to identify tasks regarding the possible directions of culturological and world view preparation of future teachers. The general goal of culturological preparation to introduce the student of higher education into the space of world and national culture, opening of such main vectors of her development as a culture, education, art; world view preparation is an orientation on forming and becoming

*of perception of the world, attitude, the world of ideas, the world of feeling of the future teacher-musician, that has a reflection in his valued system - ideals, looks, persuasions, aims, estimations.*

**Keywords:** *culture, culturological approach, meaning-making, professional culture of future teacher of musical art, professional self-determination, culture of personality, culturological preparation, world view preparation.*

Якість соціокультурного розвитку суспільства значною мірою залежить від професійно-особистісних особливостей педагогічного корпусу, зокрема від здатності майбутнього вчителя-музиканта до швидкої адаптації та самоздійснення у нових умовах професійного мистецького життя, цілеспрямованого професійно-акмеологічного саморозвитку і самовизначення, вмінь продукувати нові ідеї, що досягається завдяки, цілісному розвитку соціального і професійного інтелекту. У цьому контексті теза від професіоналізму до розуміння системності культури, і від розуміння цілісної культури до розуміння сенсу і змісту професії набуває особливо важливого значення.

Для української освіти нагальною методологічною потребою стає впровадження в її зміст цілей Всесвітньої комісії ЮНЕСКО з розвитку культури, які передбачають якнайширше використання потенціалу культури на індивідуальному й національному рівнях, бо це підтримуватиме на перспективу гуманістично-гуманітарний розвиток суспільства, держави, людини.

У Педагогічній Конституції Європи, де визначена єдина ціннісна та методологічна платформа підготовки нового учителя для об'єднаної Європи XXI ст., підкреслюється, що підготовка вчителів за єдиною шкалою загальнолюдських цінностей і з урахуванням національних особливостей є тим головним осовом, навколо якого мають здійснюватись модернізаційні та інноваційні процеси педагогічної освіти в сучасному європейському просторі. Європейський учитель (педагог) покликаний знайти відповіді на виклики епохи й сприяти входженню учнівської і студентської аудиторії в лоно прогресу наукового знання, високої культури, соціально-практичного досвіду поколінь, загальнолюдських, соціокультурних цінностей, духу гуманізму і людинолюбства.

У цьому аспекті вища мистецька освіта за своєю суттю стає показником духовного стану суспільства, принциповим фактором його гуманізації; визначається як інтегративна виховна система, процес і результат духовно-практичного осягнення творчо-гуманістичних функцій музичного мистецтва, спрямованих на оптимізацію особистості у всьому різноманітті проявів її ціннісних позицій, дієво-естетичного ставлення до культури і суспільства.

Пошук нової мистецької освіти неминуче призводить до якісно нового розуміння позиції майбутнього вчителя музичного мистецтва, як квінтесенції цільових, змістових і процесуальних характеристик художньо-естетичного і професійно-педагогічного процесів, які у свою чергу не можуть бути адекватно і однозначно визначені поза індивідуальності вчителя-митця.

Отже, *метою дослідження* є висвітлення на основі культурологічного підходу сутності професійної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, її професійних і особистісних маркерів, ціннісних орієнтацій, ураховуючи сучасні соціокультурні тенденції у мистецькій освіті; виявлення можливих напрямів професійної підготовки щодо формування досліджуваного особистісного феномену.

У науково-педагогічній літературі накопичено значний досвід дослідження професійної та педагогічної культури як дидактичного явища (В. Бенін, Є. Бондаревська, В. Гриньова, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Радул, В. Сластьонін та ін.), у мистецькій освіті (О. Комаровська, О. Олексюк, О. Реброва, В. Тушева, О. Рудницька, С. Шип та ін.) акцентується увага на своєрідності художньо-естетичної діяльності, а також моральності і духовності. Так, О. Рудницькою<sup>749</sup> *духовна культура* вводиться у систему координат професійно значущих якостей особистості, що дає підстави говорити про педагогічну культуру, яка охоплює характеристики технологічної майстерності та багатства внутрішнього світу майбутнього вчителя музичного мистецтва. Функціонування в структурі загальної культури її окремих видів зумовлює перспективність зіставлення педагогічної та музичної культур як взаємозалежних складників цілісної людської особистості.

Наразі виникає необхідність теоретичного осмислення професійної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва з позицій культурологічного підходу, що потребує додаткової наукової рефлексії.

В аспекті обраної проблематики культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання (В. Андрущенко, Є. Бондаревська, Б. Гершунський, І. Зязюн та ін.) виявляється перспективним та продуктивним і потребує подальшої конкретизації. Апарат культурології набуває статусу метанауки, яка намагається осмислити світ культури як єдине ціле, пояснити суть культурних феноменів, людського буття й історичне призначення людини культури. Поняття «культурологія», застосовуване до вивчення педагогічної дійсності, включає в себе два основних значення: знання про культуру й теорію культури. Це дозволяє визначити головні *засади культурологічного підходу*, тобто розглядати культуру як джерело змісту мистецької освіти і як метод її дослідження й проєктування.

Застосування культурологічного підходу в сучасній педагогіці орієнтує на широкий підхід до культури і освіти в контексті загальнофілософського їх розуміння, а процес формування особистості в освітньому просторі з позицій даного підходу вимагає зміни характеру педагогічного процесу в бік акценту його особистісної зверненості. Як метод наукового дослідження культурологічний підхід являє собою експліцитне вираження процедур представлення досліджуваних об'єктів як феноменів культури і способів їх культурного опису, тлумачення і конструювання.

Здійснений нами аналіз існуючих концепцій, теоретична дедукція поняття «культура» дозволяє акцентувати увагу на дефініціях, які розширюють розуміння сутності означеного особистісного феномену, наповнюють її новим смислом і змістом, а саме:

- культура – це якісна визначеність явища, що дозволяє не тільки ідентифікувати і відрізнити його від інших, а й вказати на ступінь його сформованості, розвиненості і відносної досконалості;
- культура – це ціннісна значущість і «наповненість» будь-якого явища, що уможливило розглядати його з точки зору включення у сукупність досягнень у галузях науки, освіти, мистецтва, способу життя; культура стає соціальною метацінністю, поєднуючи у собі цінності в їх культурно-історичному і національно-культурному контекстах;

<sup>749</sup> Рудницька, О.П. (2005). Педагогіка: загальна і мистецька: Навчальний посібник. Тернопіль. URL: <https://bohdanbooks.com/upload/iblock/560/560fc615be7f2c4f530c49a60f4b5fc4.pdf>

- культура – це процес і механізм як збереження і трансляції цінностей, так і їх постійного породження і перетворення у галузі пізнання, спілкування і творчості;
- культура – це середовище соціально значущого зрощування людяності і простір вільного виникнення нових елементів творчого досвіду, його самоорганізації, саморозвитку і самопоновлення.

Незважаючи на розширення поля культурологічних досліджень, концептуальних, теоретико-методологічних положень щодо феномена культури, вченими (А. Арнольдов, В. Біблер, В. Вознюк, І. Зязюн, М. Каган, Ю. Лотман та ін.) зазначається, що за своєю суттю культура як особистісне явище є розгорненим у часі самоздійсненням людини, її буття. Людина стає прямим культурогенним суб'єктом, який втілює себе в культурі, робить її своїм інобуттям і нею ж формується. Відтак, культура виступає внутрішнім імпульсом розвитку особистості й «механізмом», що забезпечує цей розвиток.

Розглядаючи культуру в координатах соціокультурних процесів, науковці (С. Кримський, В. Малахов, В. Межуєв та ін.) доходять висновку: культура існує як щось динамічне, що постійно розвивається і удосконалюється в результаті творчої діяльності людини, і як культурна спадщина, і як культурна творчість, культура є продуктом праці у самому високому і широкому сенсі цього слова – продуктом творчої, перетворюючої і самоперетворюючої діяльності. Характеризуючись творчістю на будь-якому етапі розвитку, культура, узятя в своєму динамічному аспекті, неможлива без творчості, тобто формуючої діяльності, що породжує нове і виявляється у формі творчої (креативної) активності.

Поняття «культуротворчість» розглядаємо як функціонування культурної діяльності індивідуального буття, тобто буття-у-культурі, що виявляється у породженні нових культурних форм, смислів, цінностей, а також введенні культурних сенсів, що вже мають, у власний духовний космос через інтерпретацію і оцінку. Культуротворчість представляє єдність процесів «самості» і активізації сутнісних сил особистості у власному культурогенезі. У мистецькій освіті культуротворчість як її принцип, спрямований на якісне перетворення внутрішнього світу суб'єкту культурної діяльності, формування особистісних новоутворень, що забезпечують ціннісно-інтерпретаційні, творчо-креативні, художньо-аналітичні дії<sup>750</sup>.

Особливе значення в системі координат, що складають зміст професійної культури вчителя музичного мистецтва, відводимо розвитку його *особистісної культури*, без якої вчитель не зможе працювати в ідеології співробітництва з дитиною й бути фасилітатором її інтересів. У цьому сенсі особистісна культура виявляється в універсальності, різносторонності особистості, її духовності й інтелігентності. Розвиваючись духовно вчитель музичного мистецтва олюднює всю сферу своїх відносин з реальністю, одухотворяє її, сприймаючи будь-який об'єкт дійсності як частину свого внутрішнього світу, оцінює дійсність крізь призму духовних і естетичних цінностей. Отже, духовність вчителя надає нової, високої якості професіоналізму, стає його еталоном.

У цьому контексті принципового значення набуває логіка міркувань О. Запесоцького<sup>751</sup> стосовно суті культури як специфічної форми концентрації ідеально-

<sup>750</sup> Тушева, В.В. (2017). Культурологічні засади вищої мистецької освіти. *Теорія і методика мистецької освіти*: збірник наукових праць. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 14., 22 (27). Ч.1. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова.

<sup>751</sup> Там само.

духовної енергії людини і людства, як сукупності «проектних» (тобто ідеальних) способів і результатів засвоєння і перетворення світу (природи, суспільства, людини). Ці основоположні характеристики культури простежуються на різних рівнях і зрізах її функціонування: процесуальному, результативному (матеріальному), ідеальному та інституціональному. Саме у словесному полі культурологічної парадигми підкреслюється унікальність людини, а її інтелект і творчий потенціал розглядається як головна продуктивна сила суспільства, що означає посилення ролі людського фактора, особливо таких якостей людини, як її самобутність і самоцінність.

Для нас важливе розуміння *культури особистості* як сукупності, ансамблю соціокультурних якостей, що виявляються у життєдіяльності не в кількісних і формальних, а у складних, якісних параметрах, що визначають продуктивність мистецької діяльності і забезпечують її ціннісний характер. Культура особистості представляє собою змістову наповненість життєдіяльності, стилю, образу життя вчителя-митця і міру його гармонійного, різнобічного розвитку; кумулятивне утворення, що визначає якість конкретних форм і видів діяльності та поведінки особистості, рівень, повноту і цілісність її розвитку.

В контексті обраної проблематики привертає точка зору науковців (В. Буряк, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.), згідно з якою професійна культура вчителя пов'язується з процесом розвитку цілісної особистісної культури, що відображається у розвитку взаємопов'язаних між собою світогляду і методологічного мислення, в основі яких лежить *«культурне знання»*. Саме таке знання, на думку вчених, слугує основою професійної культури. Отже, аналіз наведеного визначення дозволяє виділити у професійній культурі такі ключові якості, як світогляд, мислення і знання, які співвідносяться із особистісними і професійними ознаками культури людини.

Культурні цінності стають головною умовою, засобом формування особистості вчителя музичного мистецтва, його світогляду, поведінки і в більш широкому розумінні – *сенсу життя*. Як зазначає А. Арнольдов<sup>752</sup>, під яким би кутом зору, ми не зверталися до культури, гносеологічним або аксіологічним, етичним, естетичним або соціально-психологічним, – завжди простежуватиметься і стимулюватиметься взаємозумовленість процесів удосконалення людини як носія світогляду і як творця культурних цінностей. Ця теза підводить нас до висновку, що становлення світогляду вчителя музичного мистецтва визначається культурними цінностями, з одного боку, з іншого, – розвиток світогляду сприяє духовному і естетичному вдосконаленню й саморозвитку особистості й відображається на формуванні її культури. Отже, чим вищий рівень цінностей, що входять до тієї або іншої культури, тим більше вона вимагає усвідомленості цих цінностей від носіїв цієї культури; чим вища органічність системи цінностей у тій або іншій культурі, тим вища цілісність духовного життя в такій культурі; чим вищий рівень культури людини, тим продуктивніше діє вона як творець, носій мистецьких і культурних цінностей, органічна єдність яких приведе до більш багатшого і досконалішого професійного життя, забезпечить гнучкість і мобільність майбутнього освітянина, вчителя-музиканта, на ринку праці.

Можна стверджувати, що формування нових особистісних новоутворень вчителя-митця пов'язано із володінням *смыслотворчістю*, тобто вміннями «вичерпувати» новий зміст із соціокультурних і педагогічних процесів, здійснювати

---

<sup>752</sup> Арнольдов, А.И. (1993). Человек и мир культуры: Введение в культурологию. URL: [https://www.studmed.ru/view/arnoldov-ai-vvedenie-v-kulturologiyu\\_9ca84a6eb1b.html](https://www.studmed.ru/view/arnoldov-ai-vvedenie-v-kulturologiyu_9ca84a6eb1b.html)

пошук нових мистецьких технологій, методик, навчальних моделей, інтерпретаційних і пояснювальних схем, їх логічного конструювання. Така смислотворча діяльність звернена до смислової педагогіки, пошуку нових мистецьких координат у педагогічному процесі, способів культуро творчого впливу на особистість, виявлення педагогічного і світоглядного контексту мистецького втору, що зумовлено його художнім смыслом, поліінтерпретаційною сутністю. У цьому сенсі смислотворчість виявляється як єдність ціле- і смыслоутворення діяльності вчителя<sup>753</sup>.

Для вчителя музичного мистецтва процес цілеутворення передбачає конкретизацію самої мети педагогічного процесу як образу музично-педагогічної діяльності, її процесуальної і результативної сторони, та соціокультурного архетипу (ідеалу), що співвідноситься з соціально-гуманістичними, духовно-моральними, художньо-естетичними пріоритетами в освітньому просторі. Процеси цілеутворення і цілепокладання слугують розробці власної *концепції музично-педагогічної діяльності*, що зводиться до створення ефективної, дидактично потужної, перспективної освітньої технології.

У контексті обраної проблематики особливого значення набуває концепція М. Бахтіна<sup>754</sup> щодо «внутрішньої діалогічності культури», в якій діалог є корінь і підґрунтя всіх інших визначень людського буття, зверненого до *Ти*. І цей діалог є лише там, де є «діалог діалогів», що охоплюється поняттям культури, тобто нескінченна й не завершувальна спіраль мовленнєвих висловлювань. Залучення до культур здійснюється за допомогою діалогу, призначенням якого є усвідомлення культурного різноманіття і своєрідності різних культур як стимулу розвитку особистості. З позиції концепції діалогу культур людина, як творець культури, здатна знайти спосіб діалогу між різними культурами. Розвиток особистості в цьому аспекті – це своєрідна інтеріоризація діалогу, оскільки «сформувати власну точку зору неможливо, не відтворюючи в ній інші способи розуміння» (С. Курганов).

Це положення лягає в канву мистецького осмислення дійсності, що стимулює різні способи мистецького або культурного спілкування як макродіалогу (внутрішній діалог) і макродіалогу (діалогу культур).

Отже, важливою властивістю і характеристикою професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів-музикантів є її *художня спрямованість*. Розглядаючи художню освіченість як сукупність таких формоутворюючих елементів, що слугують своєрідним «будівельним матеріалом» художнього розвитку майбутнього фахівця, О. Щолокова<sup>755</sup> зазначає, що сучасний вчитель повинен бути художньо-освіченою особистістю, тобто мати достатні компетенції у різних галузях мистецтва для здійснення своїх професійних функцій, зокрема й такої важливої в сучасних умовах як просвітницька. За твердженням вченої, поглиблення фахової підготовки майбутнього вчителя музики має відбуватися за рахунок цілісного культурологічного світогляду, вміння аналізувати і синтезувати мистецькі явища, виявляти їх естетичні цінності та моральні якості, що співвідноситься з головними завданнями його художньо-творчого компоненту.

<sup>753</sup> Тушева, В.В. (2018а). Свідомість як особистісне новоутворення і детермінанта ціннісних орієнтацій майбутнього педагога у мистецькій освіті. *Музичне мистецтво в освітнологічному дискурсі: науковий журнал*, 3, 17-24. Олексюк, О.М. (Голов. ред.). Київ: ун-т ім. Б. Грінченка.

<sup>754</sup> Бахтин, М.М. (2016). *Естетика словесного творчства*: сб. избр. трудов. М.: Искусство, 2016.

<sup>755</sup> Щолокова, О. (2007). Мистецька освіта у контексті сучасних наукових досліджень. *Професійно-художня освіта України*: зб. наук. праць, IV, 12-16. Зязюн, І.А., Радкевич, В.О., Чепурна, Н.М. ... (Ред.). Київ; Черкаси: видавництво «Черкаський ЦНТЕІ».

За висловом В. Орлова<sup>756</sup>, вищим проявом професійної культури вчителів мистецьких дисциплін є *художньо-педагогічна творчість* та її результати, оскільки у творчості особистість досягає доступного їй рівня свободи, що є умовою подальшого самовдосконалення, за якої знімаються усі викликані зовнішніми впливами протиріччя між потребами особистості та процесом її професійного розвитку. Ідентифікуючи професійну культуру вчителів мистецьких дисциплін як *художньо-педагогічну*, В. Орлов доходить висновку про узагальнююче значення поняття «професійна культура», яке свідчить про характерне для особистості стійке утворення, що проявляється не лише в якійсь окремій формі діяльності, а й у будь-якій іншій, різних формах життєдіяльності, що є обов'язково творчими.

Отже, акцентуємо увагу на своєрідності професійно-педагогічної культури вчителя музичного мистецтва, яка визначається її *мистецькою спрямованістю*, коли основні типи його духовного потенціалу особистості – пізнавальний, естетичний, моральний, – поєднуються і спричиняють його художньо-естетичне світовідношення, характеризують професійну діяльність, педагогічний пошук. Виділення морального аспекту у професійно-педагогічній культурі вчителя-музиканта свідчить про важливість цілеспрямованого формування його духовно-моральних цінностей, які знаходять виявлення як у побудові музично-освітніх стратегій, визначенні педагогічних пріоритетів.

Сформовані духовно-моральні цінності мають забезпечувати концептуальну спрямованість педагогічного пошуку вчителя музичного мистецтва на затвердження загальнолюдських цінностей, визначення не тільки засобів досягнення моральний цілей у мистецькому процесі, а й самих цілей, моральних понять, принципів, способів впливу на особистість, ґрунтуючись на моральних нормах.

Теоретичні пошуки, переосмислення педагогічних ідей щодо сутності професійної культури як особистісного феномену уможливають зробити *висновок*: умови здійснення професійних діяльнісних і особистісних модусів відповідно сучасним тенденціям вищої педагогічної освіти вимагають від майбутнього вчителя-музиканта певних якостей-новоутворень, які детермінуються змістом вищої мистецької освіти і виявляються як інтелектуальне, концептуальне, професійне мислення, художньо-естетичне світосприйняття і світомоделювання, готовність нести через усе життя загальнолюдські ідеали, серед яких на першому плані – людяність, духовність, моральна відповідальність, творчість, відкритість до взаємодії і партнерства.

У цьому контексті особлива роль відводиться *світогляду* майбутнього вчителя-музиканта, що характеризується духовно-естетичною наповненістю і спрямованістю, виявляється як спосіб і результат засвоєння навколишнього світу, ціннісне ставлення до культурно-мистецької, освітньої дійсності крізь призму особистісного світорозуміння; єдність професійної діяльності і художньо-естетичного сприйняття мистецтва становлять специфіку світоглядних інтенцій вчителя музичного мистецтва. Його світогляд як фокус бачення світу культури, мистецтва і освіти являє собою системоутворюючий механізм його мотиваційної сфери, специфічну призму духовності, через яку відбувається ціннісно-смісловне осягнення мистецької дійсності, осмислення професійної життєдіяльності<sup>757</sup>.

<sup>756</sup> Орлов, В. Ф. (2003). Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: монографія. Зязюн, І. А. (Ред.). К.: Наукова думка.

<sup>757</sup> Тушева, В. В. (2018). Культурологічна парадигма в умовах модернізації мистецької освіти: концептуальні ідеї та методологічні орієнтири. *Наукові записки*, 163, 39-43. *Серія: педагогічні науки*. Черкасов, В. Ф., Радул, В. В.,

Здатність мистецтва не лише відображати реальність, а й виявляти таємниці Всесвіту людини визначають специфіку педагогічного пошуку. Розглядаючи світогляд як специфічну форму емоційно-ціннісного відношення до навколишнього буття, що концентрує смисложиттєві установки і орієнтири особистості, ми звертаємо увагу на унікальні можливості впливу мистецтва, яке випуває не тільки джерелом розвитку художніх здібностей і вмінь, а й універсальним засобом формування світоглядних уявлень особистості, загальнокультурних і соціокультурних компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Для нас важливим є той факт, що будучи однією з вищих форм культурної діяльності мистецтво задає зразок і «планку» культурної діяльності в цілому. Ця категорія застосовується і для визначення особливої галузі духовного виробництва (вищої, досконалої і в цьому сенсі найбільш «культурною»), і для указання на якість культурної діяльності, на «техніку» наближення до ідеалу. Відкриваючи і збагачуючи внутрішній світ особистості, мистецтво залучає людину до найбільш значущих форм її життєдіяльності, до певного особистісного і суспільного ідеалу.

Смисл (мета) професійно-світоглядної діяльності в галузі мистецької освіти полягає у побудові вчителем власної духовно-особистісної концепції (моделі) взаємодії з мистецької дійсністю (як складовою соціокультурного життя) і відтворенні індивідуальної траєкторії удосконалення «Я-образу» як вчителя-професіонала.

Ми звертаємося до поняття «Я-концепція», яке трактується у психологічній науці як своєрідна система поглядів, когнітивно-емоційний конструкт розуміння себе й навколишнього світу; «теорія самого себе» (Х. Ремшмідт), побудована на оцінній діяльності.

Виступаючи відносно стійкою і в той же час динамічною системою, «Я-концепція» майбутнього вчителя музичного мистецтва формується у процесі взаємодії з соціокультурним і мистецьким світом і представляє інтегративне утворення у духовному світі особистості. Як глибинне особистісне новоутворення «Я-концепція» пронизує усі психічні процеси, властивості, стани вчителя і слугує показником досягнення акмеологічного рівня у його професіогенезі.

Отже, професійно-педагогічна культура вчителя-музиканта стає станом, результатом та продуктивним процесом засвоєння і створення педагогічних, духовно-моральних і мистецьких цінностей, культурних зразків, передбачає розвиненість і гармонію всіх компонентів, їх цілісне формування. Тому сутність такої культури виявляється в цілісній гармонійності вчителя музичного мистецтва, а вміння здійснювати цілепокладальні дії стосовно професійного самовідтворення, відшукування нових смислів професійного життя, професійних функцій, знаходження шляхів самореалізації своїх «сутнісних сил» у мистецькій діяльності, – представляють способи розвитку професійно-педагогічної культури сучасного освітянина-митця.

Надамо таку загальну характеристику майбутньому вчителю-музиканту з розвинутою професійною культурою: це особистість інтелектуально розвинена і морально відповідальна, яка володіє евристичними способами розв'язання педагогічних завдань у мистецькій освіті, індивідуально виробленими стратегіями професійної діяльності; реалізує та усвідомлює себе суб'єктом мистецького процесу, втілюючи у практико орієнтованій діяльності вищі людські ідеали, аксіологічні моделі мистецької освіти; має уявлення про професійний ідеал і шляхи його досягнення,

реалізує пошук особистісних смислів, цілей і цінностей у професійній життєдіяльності, ґрунтуючись на власному «смыслоутворюючому фонді», сформованій «Я-концепції», досвіді багатомірного сприйняття і осмислення мистецької реальності.

З метою розкриття механізму функціонування професійної культури вчителя музичного мистецтва, звертаємося до побудованого науковцями<sup>758</sup> у системі загальнолюдських категорій загального, особливого і одиначного субординованого ряду понять: *загальна культура → професійна культура → педагогічна культура → професійно-педагогічна культура*.

Така точка зору дозволяє говорити про професійно-педагогічну культуру вчителя як таку, що базується на його індивідуально-особистісній культурі і є частиною загальнолюдської культури, яка інтегрує історико-педагогічний досвід і регулює усю сферу педагогічної взаємодії. Уявлення про культуру вчителя як основу його професійно-педагогічної культури підкреслюють її унікальність і неповторність.

Залежно від того розглядаємо ми професійно-педагогічну культуру як сутнісну характеристику, якість особистості або культурно-освітнє середовище, процес її формування пов'язаний з різнопорядковими системами: у першому випадку – із системою культури особистості вчителя, яка відносно професійно-педагогічної культури виступає метасистемою; у другому випадку – пов'язана з цілісним освітнім процесом, реалізацією інноваційних, освітньо-педагогічних стратегій.

Розглядаючи професійну культуру вчителя музичного мистецтва як таку, що передбачає втілення аксіологічних, духовно наповнених моделей освітньо-педагогічного процесу, реалізацію ідей особистісно-орієнтованого підходу, принципів гуманістичної освітньої парадигми у мистецькій діяльності, спрямованих на самоактуалізацію особистості вихованців, звернення до усього багатства людської культури у застосуванні педагогічних технологій, ми акцентуємо увагу на необхідності пошуку свого *індивідуального концепту у баченні моделі мистецького процесу, становленні власного мікросоціуму, педагогічної філософії, що визначає індивідуальний стиль діяльності вчителя-митця*. Як слушно зазначає В. Андрущенко<sup>759</sup>, духовність органічного поєднує раціональну і чуттєву складові людського мислення. Вона – гармонійна єдність істини, добра і краси. Почуття і розум не суперечать, а взаємодоповнюють одне одного, взаємодіють, охоплюють суперечливий світ у його цілісності. Зазначена взаємодія здійснюється в діяльності й спілкуванні людей у суспільстві. Без діяльності духовність втрачає історичні раціонально-чуттєві контури, соціальний сенс.

Науковцями (О. Дубасенюк, Л. Мітіна, О. Рудницька та ін.) наголошується, що досягнення вищих професійних сходинок закономірно супроводжується особистісним відтворенням вчителя, інтенсифікацією і підвищенням ефективності процесів «самості» (самовдосконалення, самоздійснення, самовизначення). Цілоком слушно висловлюється думка стосовно не віддільності професійного розвитку від особистісного, оскільки в основі одного й другого лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення. Тому дійсний професійний розвиток – це, перш за все,

<sup>758</sup> Тушева, В.В. (2017). Культурологічні засади вищої мистецької освіти. *Теорія і методика мистецької освіти*: збірник наукових праць. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 14., 22 (27). Ч.1. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова.

<sup>759</sup> Андрущенко, В.П. (2008). Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. К.: Знання України.

саморозвиток як внутрішня активність вчителя щодо якісного перетворення себе самого, свого внутрішнього світу, неперервний процес самопроєктування особистості.

Можна виділити подвійний педагогічний результат саморозвитку: з одного боку – це комутаційні (змінні) процеси, які моделюються і відбуваються в особистісно-індивідуальному і професійно-акмеологічному напрямку, а з іншого – пошук необхідних дієвих засобів для самовдосконалення і професійного саморозвитку і оволодіння самою здатністю займатися саморозвитком.

Професійно-особистісний розвиток супроводжується постійним пошуком духовних і професійних смислів, досягненням поставлених цілей і визначенням нових, тобто потребує самовизначення. Сутність *професійного самовизначення вчителя музичного мистецтва* – в пошуку й знаходженні особистісного сенсу в мистецькій діяльності, професії; *головна його мета* – формування внутрішньої готовності самостійно й усвідомлено планувати, корегувати й реалізовувати перспективи професійно-особистісного зросту, здійснення якого супроводжується духовним і естетичним самовдосконаленням особистості. *Смисл професійного самовизначення* – в здатності особистості будувати самого себе, свою індивідуальну історію, постійно переосмислювати власну сутність з позицій професійних норм. Самовизначення особистості передбачає не тільки «самореалізацію», а й розширення своїх первісних можливостей – «самотрансценденцію» (за В. Франклом): повноцінність людського життя визначається через його трансцендентність, тобто здатність «виходити за межі самого себе», а головне – в умінні людини знаходити нові смисли у конкретній справі і в усьому житті. Саме смисл визначає сутність самовизначення, самоздійснення і самотрансценденції.

Можна припустити, що, тільки самовизначаючись у постійно змінюваних умовах мистецької діяльності, вчитель-музиканта здатен здійснювати її повноцінно. Професійне самовизначення представляє своєрідний механізм відкриття і реалізації свого «Я» як професіонала, основу професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва, його професійного зростання. Сформована здатність до професійно-особистісного самовизначення забезпечить здійснення вибору життєвого і педагогічного шляху, професійних цілей і цінностей, тобто становлення як саморозвиваючої, самоадаптуючої особистості митця.

Існує нерозривний зв'язок між професійним самовизначенням і професійною самореалізацією майбутнього вчителя-музиканта як видом творчої діяльності, що представляє процес найбільш повного виявлення індивідуальних і професійних його можливостей, який виявляється у ствердженні професійного іміджу, визначенні індивідуального стилю професійної діяльності, розкритті свого творчо-креативного потенціалу, визначенні і досягненні професійних перспектив.

Виникнення нових соціокультурних і професійних умов: зміна освітніх парадигм, оновлення змісту навчальних дисциплін, поява нових навчальних предметів, програм, новітніх освітніх технологій вимагають від сучасного вчителя-музиканта динамічних змін особистісно-діяльнісних структур і функціональних рамок, у яких необхідно самовизначатися, самореалізуватися і саморозвиватися. Вчителю музичного мистецтва необхідно вміти виявляти смисл мистецької діяльності, який має двояку природу: з одного боку він осягається як сутність освітньо-педагогічних явищ і виступає в якості наслідку науково-педагогічного пізнання, з іншого – є результатом смислотворчої активності вчителя, який самостійно визначає своє професійне призначення. Багатовекторність професійного самовизначення і самовдосконалення вчителя

музичного мистецтва стає важливою умовою, показником сформованості його професійної культури.

Отже, визначення проблемного поля дозволяє виділити завдання, які мають концентруватися навколо культурологічної і світоглядної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Так, загальною метою *культурологічної підготовки* має стати введення здобувача вищої освіти у простір світової та вітчизняної культури, розкриття таких головних векторів її розгортання як культура, освіта, мистецтво. Ця мета конкретизується в завданнях щодо практичної інтеріоризації та асиміляції культурного досвіду, формування уявлення про людину як творіння і творця культури, усвідомлення значущості мистецької діяльності у культурних процесах, визначення особистісного сенсу наявних педагогічних традицій; розуміння цінності гуманітарної і культуроцентричної парадигми, яка вносить «людський вимір» в усі сфери суспільного життя. Культурологічна підготовка передбачає формування аксіологічної спрямованості професійного мислення майбутнього вчителя-митця, його креативно-аналітичного типу, розвиток особистісної культури у педагогічній творчості як способу його самореалізації, самоактуалізації і професійного самовибудовування.

На основі культурологічного підходу має відбуватися вивчення різноманітних педагогічних ідей, концепцій, розроблених різними науковими школами, або окремими вченими у русі філософських поглядів, методологічних підходів, які розвиваються у контексті світової цивілізації. В цих умовах кожен здобувач вищої освіти визначає для себе найбільш сприятливі ідеї, концепції, теорії, які у майбутньому слугуватимуть підґрунтям у розробці педагогічних технологій, методів, форм навчання, що призведе до формування особистісного педагогічного кредо.

Виділяємо провідні тенденції, які визначають загальну стратегію культурологічної підготовки, її змістове наповнення, а саме:

- відтворення в освітніх структурах культурних зразків і норм, що проєктують елементи культурного середовища, умовою якого стає інтеграція освіти в культуру і навпаки – культури в освіту;
- відображення закономірних зв'язків, відповідно яким не тільки рівень розвитку культури визначає рівень розвитку освіти, а й освіта стає джерелом її розвитку, генератором нових культурних форм, і у такий спосіб вимагає від людини високого ступеня освіченості;
- урахування закономірностей і особливостей культури, детермінування яких визначає певний тип людини культури (як єдності і гармонії усіх її компонентів), впливає на процесуальну сторону освіти як культурний акт, призводячи до реалізації важливих соціокультурних функцій (інкультурації, соціалізації, трансляції культурних зразків тощо);
- підсилення ціннісно-сислової складової культури, цілісна єдність творчо-естетичних, духовно-моральних і технологічних компонентів змісту мистецької освіти;
- актуалізація у педагогічній практиці та культурно-освітньому середовищі нових цінностей, пов'язаних з особистісним саморозвитком, самоорганізацією, саморегуляцією, самовідтворенням, творчістю як способом самоздійснення людини, усвідомленням соціальної значущості обраної професійної діяльності, її ролі і функцій у культурі.

*Світоглядна підготовка* спрямована на формування і становлення світосприйняття, світорозуміння, світоуявлення, світовідчуття майбутнього вчителя-музиканта, що має відображення у його ціннісній системі – ідеалах, поглядах, переконаннях, цілях, оцінках. Слугуючи формуванню наукової картини світу, світоглядна підготовка дає уявлення про педагогічні, загальнолюдські і соціокультурні цінності, інтеграція яких у навчально-виховному процесі визначає змістову наповненість і вектор мистецьких стратегій. Центральною ланкою світоглядної підготовки має виступати формування світоглядних позицій майбутнього фахівця, які визначають його ставлення до: 1) гуманістичного ідеалу й цінностей, яким підпорядкований процес індукції нових ідей і створення різноманітних педагогічних процесів; 2) аксіологічного підходу як методологічної основи створеного культурно-освітнього простору; 3) творчого пошуку як до способу буття, що набуває екзистенціонального сенсу; 4) свого «образу-Я» дійсного і прогнозованого, як професіонала, вчителя, вихователя, фасилітатора, менеджера, створювача духовних цінностей, власних можливостей стосовно творчого і професійного самовизначення, самостворення. *Світоглядна підготовка* забезпечить філософський, методологічний, дидактичний, морально-етичний та інші напрями рефлексивної роботи свідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Таким чином, культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання і перетворення мистецької дійсності дозволяє розглянути професійну культуру майбутнього вчителя музичного мистецтва, пов'язуючи її характеристики з такими особистісними маркерами як культуротворчість, духовність, професійне самоздійснення, самовідтворення, самовизначення особистості, смислотворчість, культурне знання, мистецька спрямованість, «Я-концепція» як когнітивно-емоційний конструкт розуміння себе й навколишнього світу, що слугують показником досягнення акмеологічного рівня у професіогенезі вчителя.

Наукова рефлексія у напрямку професійної культури майбутнього вчителя-митця, різних векторів її прояву дозволить піднятися на вищий рівень теоретичного осягнення зазначеного особистісного феномену, визначити концептуальні положення і на цій основі розробити можливі стратегії і моделі її формування у процесі професійної підготовки у контексті вищої мистецької освіти.

### **Список літератури:**

- Андрущенко, В.П. (2008). Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. К.: Знання України.
- Арнольдов, А.И. (1993). Человек и мир культуры: Введение в культурологию. URL: [https://www.studmed.ru/view/arnoldov-ai-vvedenie-v-kulturologiyu\\_9ca84a6eb1b.html](https://www.studmed.ru/view/arnoldov-ai-vvedenie-v-kulturologiyu_9ca84a6eb1b.html)
- Орлов, В.Ф. (2003). Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: монографія. Зязюн, І.А. (Ред.). К.: Наукова думка.
- Рудницька, О.П. (2005). Педагогіка: загальна і мистецька: навч. посіб. Тернопіль. URL: <https://books.com/upload/iblock/560/560fc615be7f2c4f530c49a60f4b5fc4.pdf>
- Тушева, В.В. (2017). Культурологічні засади вищої мистецької освіти. *Теорія і методика мистецької освіти*: збірник наукових праць. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 14., 22 (27). Ч.1. К.:

НПУ ім. М.П. Драгоманова.

- Тушева, В.В. (2018). Культурологічна парадигма в умовах модернізації мистецької освіти: концептуальні ідеї та методологічні орієнтири. *Наукові записки*, 163, 39-43. *Серія: педагогічні науки*. Черкасов, В.Ф., Радул, В.В., Савченко, Н.С. ... (Ред.). Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка.
- Тушева, В.В. (2018а). Свідомість як особистісне новоутворення і детермінанта ціннісних орієнтацій майбутнього педагога у мистецькій освіті. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі: науковий журнал*, 3, 17-24. Олексюк, О.М. (Голов. ред.). Київ: ун-т ім. Б. Грінченка.
- Щолокова, О. (2007). Мистецька освіта у контексті сучасних наукових досліджень. *Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць*, IV, 12-16. Зязюн, І.А., Радкевич, В.О., Чепурна, Н.М. ... (Ред.). Київ; Черкаси: видавництво «Черкаський ЦНТЕІ».

**Олена Тринус, м. Київ, Україна**

<https://orcid.org/0000-0003-2945-0796>

### **ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ О. МУЗИЧЕНКА У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ СТ.\***

**Анотація.** Розділ присвячено аналізу педагогічних поглядів та професійної діяльності відомого українського педагога Олександра Федоровича Музиченка (1875–1937 рр.). Визначено основні чинники формування його особистості, окреслено професійний шлях та провідні напрями роботи (науково-дослідницька, педагогічна, управлінська, просвітницька), визначено внесок у розвиток української освіти. Акцентовано увагу на ролі педагога у дослідженні та впровадженні конструктивних ідей зарубіжного науково-педагогічного досвіду під час здійснення національних реформаторських заходів на початку ХХ ст.

Охарактеризовано внесок педагога у розробленні методологічних та практичних засад єдиної трудової школи – принцип організації, мета функціонування, методи навчання. Майбутня українська школа, на переконання Олександра Федоровича, мала стати «будинком радості» для дитини, а працю вчителя пропонувалося оцінювати «за кількістю щастя, що «розсіює» він у своєму класі».

З'ясовано, що запорукою успішності нового типу української школи О. Музиченко вважав насамперед рівень кваліфікації вчителя, який здійснює навчальний процес, що пов'язував з його ґрунтовною науково-педагогічною підготовкою, розвитком високого рівня педагогічної майстерності, готовністю до самовдосконалення. Серед провідних особистісних якостей вчителя-майстра педагог виділяв: любов до дітей, доброту, гуманність, педагогічний такт, учительський хист. Акцентовано увагу на тому, що педагог підтримував

---

\* Певні аспекти, які розглядаються в даній статті, були вже опубліковані в такому виданні: Тринус, О.В. (2013). Ідеї розвитку педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині О. Музиченка (1875–1937 рр.). (Дис. ... канд. пед. наук). Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.